

L'Agrest

INFO quadrimestral del Parc Natural de la Tinença de Benifassà

01

ELS MILLORS DESITJOS
PER AL 2024

03

MANTENIMENT I
CONSERVACIÓ

05

COMUNICACIÓ I
DIVULGACIÓ

11

NOTÍCIES I PROJECTES

Projecte de reintroducció
del Crebalòs

15

DESCOBRINT LA TINENÇA

La Cova dels Rossegadors -
Pilar Vidal Monferrer

ELS MILLORS DESITJOS PER AL 2024

L'any 2024 ha començat com va acabar 2023: càlid i sec. I és que a la Comunitat Valenciana el 2023 juntament amb el 2022, ha estat l'any més càlid des que hi ha registres i el més sec dels últims 40 anys. De fet, el 70% dels dies de l'any ha hagut una temperatura mitjana superior a la mitjana normal, una tendència que podria anar en augment en els pròxims anys. Si observem les dades al detall, a la zona de la Tinença va fer més calor del que és habitual tots els mesos de l'any, destacant els +3,2 °C de temperatura mitjana durant el mes de març. Pel que fa a les precipitacions, la Tinença només va tindre uns nivells normals o superiors als normals el mes de febrer, maig, juliol i setembre, tenint dèficit hídric de fins al 95% en la resta de mesos. Com a prova d'aquest fet, si ens apropem a l'embassament d'Ulldecona vorem que només està a un 18 % de la seua capacitat.

I podríem continuar aportant dades, fonaments i números per demostrar el que és evident: el canvi global és una realitat a la qual ens hem d'adaptar. La tendència cap a un medi cada vegada més calorós i sec i amb fenòmens meteorològics extrems de manera més o menys habitual és clara. Però ser catastrofistes no ens servirà de res, així que des dels parcs naturals estem treballant des de fa temps per poder encaixar en aquesta no tan nova realitat: des dels treballs d'adaptació i mitigació de les brigades fins a les activitats de divulgació ambiental i cooperació en investigació dels equips tècnics d'educació ambiental, passant, com no pot ser d'altra manera, pels estudis i treballs dels tècnics de l'administració.

Així, l'equip del parc natural de la Tinença de Benifassà deixem aquest tòrrid 2023 amb la il·lusió de continuar treballant, un any amb canvis interns però amb intactes ganes de conservar l'entorn. Us desitgem un 2024 amb moltes alegries, i posats a desitjar, amb pluja continuada i sense grans xàfecs.

MANTENIMENT I CONSERVACIÓ

Les feines de les brigades no s'aturen ni acaben mai, i és que la conservació per a un bon estat de tota la xarxa de senders, àrees recreatives i de descans, fonts, murs i l'adequació d'altres punts del parc natural requereix un manteniment constant.

Per acabar l'any, s'ha estat treballant en l'arranjament i desbrossament de nombrosos camins i senders del parc, com el camí de Rossell a la Pobla de Benifassà per l'Esquetxe, l'itinerari PR 75 que uneix la Pobla i el Ballestar amb Fredes, la senda que va des de Castell de Cabres fins a Sant Cristòfol o la ruta blava del parc, per citar alguns exemples. En aquest darrer itinerari també s'ha netejat un grafiti, s'ha instal·lat cartelleria advertint de les obres en la carretera i s'han restaurat algunes tanques. A més, s'ha reparat la pista del Barranc dels Cocons i s'ha reforçat i arreglat el ferm amb mur de pedra en sec i formigó. No oblidem tampoc l'arranjament de la ruta adaptada per a la CRAN- Joëlette, que dona una volta pels voltants de Bel.

Durant aquest període també s'han adequat zones d'ús públic, com l'àrea recreativa del Mas de Boix i el Canyet, on s'han desbrossat i instal·lat alguns cartells. A Bel, a més de netejar la zona recreativa, s'han reparat alguns murs de pedra seca i s'ha emplaçat un nou cartell oficial d'entrada al parc natural; ha quedat genial!

A més, s'han restaurat i col·locat de nou dels cartells que porten fins a la Pena de Bel, igual que un mur de pedra seca d'aquesta ruta que requeria manteniment. En l'itinerari de Coratxà al Mas de Vilalta també s'han instal·lat alguns cartells, i com malauradament ocorre massa vegades, s'han hagut de reposar de nou cartells i indicacions de prohibició de pernoctació i pas de bicis que de tant en tant són sostrets de diversos punts del parc per persones incíviques.

Entre altres de les innumerables feines de les brigades, de les quals només us fem un xicotet resum, aquest quadrimestre també s'ha realitzat el condicionament i neteja de la Font de la Gatellera, la Font de les Argiles i la Font dels Corral.

Per últim, cal destacar la formació i posterior col·laboració de les Brigades de Manteniment i Conservació del parc per a fer front a la irrupció de la vespa asiàtica (*Vespa velutina*) en el nostre territori, feta a Xert i amb la cooperació dels Agents Mediambientals i experts de la Conselleria.

XARRADA SOBRE L'EVOLUCIÓ DEL PROJECTE BENVINGUT DE NOU, CREBALÒS

A l'inici del projecte de reintroducció del trencalòs a la Tinença, l'any 2018, es van realitzar diverses xarrades i trobades arreu del territori per tal d'explicar en què consistia el projecte i quins objectius tenia. A més, des de llavors, l'equip d'educació ambiental del parc no deixa passar cap ocasió per contar-ho de nou a totes aquelles persones que mostren interès. No obstant això, durant l'estiu, l'equip de seguiment del projecte ens va plantejar la possibilitat de dur a terme una jornada per tal d'actualitzar la informació i poder resoldre tots els dubtes que han sorgit a la ciutadania durant aquest temps, cosa que ens va semblar molt bona idea!

Així, a mitjan setembre es va desenvolupar aquesta activitat, on es va poder profunditzar en què consisteix el projecte internacional, les característiques d'aquesta espècie tan majestuosa, els seus protagonistes alats i com ha evolucionat el projecte des del 2018 fins a l'actualitat. Moltes gràcies als assistents i a tots els professionals que ho van poder fer possible.

CENS SIMULTANI INTERNACIONAL DE TRENCALÒS

Enguany hem tornat a participar amb la Xarxa Internacional de Monitoratge del Trencalòs (IBM), una col·laboració internacional única entre parcs nacionals i naturals i organitzacions no governamentals, coordinada per la Fundació per a la Conservació dels Voltors (VCF), per tal de monitorar i censar la població del Trencalòs en tota Europa.

La data escollida per a la realització de l'albirament simultani fou el 14 d'octubre, i al parc natural de la Tinença de Benifassà es van reunir un bon grapat d'experts en identificació i seguiment d'aquest ocell provinents del Centre de Recuperació de Fauna del Forn del Vidre i de l'equip de seguiment del projecte de reintroducció. A més, com cada any, l'activitat estava oberta al públic en general i ens van acompanyar una vintena de persones.

Tot i que en aquesta ocasió els trencalossos no es van deixar veure, la jornada va ser molt profitosa i els participants vam aprendre més coses sobre aquestes aus carronyaires. L'any que ve ho tornarem a intentar.

UNA VOLTA PER BEL, AMB LA CRAN-JOËLETTE

Durant tot el mes d'octubre, el Parc Natural de la Tinença de Benifassà va tindre a la seua disposició dues cadires CRAN-Joëlette (Cadeira de Rodes Adaptada per a la Natura), les quals permeten ajudar a persones amb mobilitat reduïda o nul·la a practicar el senderisme, sempre amb l'ajuda d'almenys quatre acompanyants. Gràcies a la difusió feta pel parc i a les reunions efectuades durant el 2023 amb COCEMFE Maestrat i els seus voluntaris, durant aquest mes es van realitzar dues rutes interpretatives pels voltants de Bel, on tenim l'itinerari adaptat a aquestes cadires.

Gràcies a Maite i a la xicoteta Valèria per atrevir-se i gràcies a les seues famílies i als voluntaris per fer possible l'activitat. Compartir la dedicació, la superació personal d'aquestes persones i el bon rotllo de tots els voluntaris fou un plaer, com sempre.

REGISTRE PARTICIPATIU DE LA VARIETAT CIRERA COLL DE SASTRE

Com hem anat informant mitjançant aquest butlletí, [l'associació Connecta Natura](#) i el parc natural treballen conjuntament, des del 2019, per la recuperació i conservació de les varietats fruitals tradicionals de la Tinença de Benifassà. En aquest context, el passat diumenge 17 de desembre es va realitzar una jornada a La Pobla de Benifassà, on a l'Alberg de la Font Lluny, unes quaranta persones del poble i voltants es va congregar per a dur a terme el registre participatiu de la varietat de cirera Coll del Sastre.

L'oblit és una de les principals causes de la pèrdua de varietats tradicionals. La majoria de la població valenciana actual desconeix la rica diversitat de fruites i hortalisses que custodien els seus pobles, i això impedeix que es cultiven o es consumisquen. El primer pas per recuperar aquest patrimoni és aconseguir que la ciutadania el conega i el valore, ja que no es pot conservar allò que no s'estima. Amb això, vam explicar la tasca que realitza Connecta Natura recuperant fruiters i vam fer un visionament del vídeo recopilatori que s'ha fet amb els testimonis de persones del poble que coneixen la varietat de cirera Coll del Sastre. També es va validar amb les persones assistents tota la informació recopilada de la varietat, per acabar signant el registre participatiu. Posteriorment, es van repartir arbrets d'aquesta varietat de cirerer tan emblemàtica a totes les persones que ho desitjaven.

L'activitat va concloure amb una ruta interpretativa pels voltants del poble on vam visitar alguns dels terrenys que encara conserven cirerers de Coll de Sastre molt antics.

ACLAREIX LA MENT I L'AMBIENT

Aquest és el tercer any que celebrem la campanya oberta al públic «Per una Tinença més neta», activitat en col·laboració amb [Bionord-Consorci de Residus CI del nord de Castelló](#). La jornada d'enguany, emmarcada dins la Setmana Europea de Prevenció de Residus, es va realitzar a través de la ruta Blava del parc, donant una volta per l'embassament d'Ulldecona. De pas que netejàrem l'itinerari, vam fer una passejada interpretativa per descobrir algunes de les característiques de l'espai protegit.

Els residus abandonats a la natura posen en risc l'equilibri de l'ecosistema i la vida de més de 15.000 espècies animals, entre elles les persones. Aquestes iniciatives ajuden a mantindre els espais naturals lliures de residus, evitar la mort d'espècies animals i vegetals afavorint la vida natural i la biodiversitat, i sobretot a conscienciar i sensibilitzar la societat sobre la importància de conservar la natura i la biodiversitat. I tot mentre gaudim d'una magnífica jornada en un espai natural preciós!

 Rafa Arnau

EDUCACIÓ AMBIENTAL

Amb l'inici del nou curs escolar hem concretat les activitats d'educació ambiental que realitzarem aquest 2023/24 amb el **CRA La Bardissa**, siga a l'aula o bé mitjançant una activitat al camp. Hem començat a l'aula, ja que del novembre, mes escollit per a portar a cap la primera, no ens en podem refiar pel temps.

En l'aulari de Rossell vam reunir-nos amb l'alumnat d'infantil i junts vam descobrir la gran casa on vivim animals i plantes i també els éssers humans: el parc natural de la Tinença. A més, i aprofitant els variadíssims colors naturals de les fulles que ens deixa la tardor, vam fer una manualitat molt creativa. En l'aulari de la Pobla de Benifassà vam treballar la fauna present en l'ecosistema del nostre espai protegit i la vam comparar amb la d'altres ecosistemes del planeta, on l'alumnat es va mostrar, com sempre, molt interessat i participatiu. Per a finalitzar, prepararem galetes per a ocells per a ajudar-los a passar l'hivern.

Aquest quadrimestre també ens ha visitat l'alumnat d'FP Bàsica d'Aprofitaments Forestals del **Centre Integrat Públic de Formació Professional de Benicarló**. Amb ells vam efectuar una activitat on vam poder veure de primera mà una plantació forestal als voltants del Bovalar de Castell de Cabres, vam explicar nocions bàsiques per al reconeixement de bolets i les bones pràctiques en la seua recol·lecció, i tractarem diversos temes relacionats amb la normativa de protecció ambiental dins la comunitat i la Unió Europea.

A més, hem planificat **visites concertades** al Centre d'Interpretació per difondre els valors naturals, culturals i patrimonials del parc natural de la Tinença de Benifassà.

PRIMERES VISITES DE *VERTIGO*

Com us vam comentar en el passat número de l'Agrest, el Ministeri i la Societat Espanyola de Malacologia, a través de fons europeus, finança a escala nacional un estudi per a conèixer l'estat actual de les poblacions de les espècies que estan incloses en la Directiva d'Habitats. Des del [Museu Valencià d'Història Natural i l'Institut Valencià de Biodiversitat, Taxonomia i Conservació Animal](#) s'encarregaran de realitzar l'estudi de dues espècies de mol·luscos, *Vertigo angustior* i *V. moulinsiana* de les poblacions de gran part de la conca mediterrània i balear. Ací a la Tinença habita el primer d'aquests petits caragols i aquesta tardor s'han fet les primeres visites.

Els resultats preliminars ens fan ser positius pel que fa a la presència d'aquest xicotet caragol al nostre espai protegit, la qual cosa fa que ens n'alegrem molt!

Vertigo angustior és una espècie de caragol terrestre diminut pertanyent a la família Vertiginidae. La seua closca mesura menys de 2 mm. i viu en ambients humits, al voltant de fonts i zones lacustres en terrenys amb substrat calcari; habita sota pedres, fustes o entre la vegetació de ribera.

REUNIÓ XARXA BIOCLIMA

La Xarxa de Seguiment de la Biodiversitat, Xarxa Bioclima, és una iniciativa pública que pretén estudiar la resposta de la biodiversitat enfront del canvi climàtic, en uns quants ecosistemes terrestres típics del territori valencià. Amb aquest fi s'estableix una xarxa de parcel·les d'observació permanent, i al parc natural de la Tinença de Benifassà en tenim unes quantes.

Aquestes parcel·les s'han implantat en hàbitats terrestres d'interès comunitari i es fa seguiment periòdicament, per tal d'estudiar els canvis a mitjà i llarg termini de composició i fenologia en les comunitats d'organismes que coexisteixen en un lloc determinat. Fins ara, aquesta observació s'havia reflectit exclusivament de manera manual, i després es digitalitzaven les dades.

Per tal de poder introduir i enviar dades de fenologia de forma més senzilla i ràpida, des del CIDE-CSIC i en col·laboració dels parcs naturals s'ha treballat per a desenvolupar una APP per a telèfons mòbils, i per aquest motiu ens van citar per a reunir-nos, de manera telemàtica, el passat novembre. En la trobada es va explicar com funciona l'aplicació i vam estar compartint dubtes i millores que es poden desenvolupar. La idea també és, quan totes les proves estiguen validades, obrir l'APP per a ciència ciutadana i que qualsevol persona amb interès pugui aportar el seu granet de sorra.

NOU CARTELL INTERPRETATIU A LA PASTERASSA

A la fi, aquest quadrimestre ens han instal·lat des del CIEF (Centre per a la Investigació i l'Experimentació Forestal) el panell interpretatiu del Boialar i roureda de Castell de Cabres, situat en l'enclavament conegut com a La Pasterassa. En ell es descriu el bosc que hi trobem a la vora, i s'expliquen algunes de les característiques de l'evolució d'aquest bosc cap a la maduresa. Si passeu prop d'allí, val la pena parar-se i fer-li una ullada.

ACCIONS FORMATIVES

El saber no fa cap nosa, i l'equip d'educació ambiental de la Tinença ho tenim molt present. Per això, aquest quadrimestre hem assistit al Webinar organitzat pel projecte **LIFE RedBosques Clima**, anomenat *Solucions naturals per a la creació i manteniment de mosaics resilientes al canvi climàtic*, on més de 170 participants de tota Espanya van escoltar i van debatre sobre diferents estratègies de gestió per a generar heterogeneïtat en el paisatge i augmentar la resiliència dels boscos a l'efecte del canvi climàtic. A més, també hem participat en el cicle de **Webinaris EAR-Residus 2023/24**, on es va reflexionar sobre la complicada organització i reciclatge dels residus tèxtils i es van aportar idees per a fomentar la prevenció i millorar la gestió d'aquest tipus de residus.

PROJECTE DE REINTRODUCCIÓ DEL CREBALÒS

Els nostres crebalossos continuen sobrevolant el cel peninsular!

Durant aquests mesos **Amic, Bassi, Dalila i Esperit** ens han visitat diverses vegades ací a la Tinença, la qual cosa sempre és una bona notícia! **Alòs i Celest** els tenim pel Pirineu, i sembla que Alòs s'ha establert allà, de moment; **Dena** s'ha mogut bastant pel nord, per la zona de Picos d'Europa.

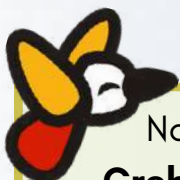
José Manuel Musoles

Pel que fa als tres exemplars alliberats enguany; **Flora, Farigola i Fredolic**, van fent vols cada vegada més llargs sense allunyar-se en excés, com bé demostren les fotografies que ens va fer arribar, al mes d'octubre, José Manuel Musoles, on es veu a Flora en una zona molt propera al *hacking*.

Però... i com sabem quin individu és, a simple vista?

Gràcies a la decoloració que tenen en algunes de les seues plomes. Aquest marcatge es deteriora amb el pas dels anys, a mesura que canvien el plomatge de juvenils a adults. Actualment podem reconèixer amb aquesta tècnica a Celest, Dalila, Dena, Esperit, Flora, Farigola i Fredolic.

2020	2021	2022	2023
<p>CC Guadalençin - 13.03.2020</p> <p>BG1073 ♀ Celest Rings: 2A 1L</p>	<p>CC Guadalençin - 04.03.2021</p> <p>BG1104 ♀ Dena Rings: 7L</p> <p>Ostrava - 08.03.2021</p> <p>BG1109 ♀ Dalila Rings: 23</p>	<p>RFZ - 21.03.2022</p> <p>BG1135 ESPERIT Rings: 2X</p>	<p>CC Guadalençin - 26.02.2023</p> <p>BG1174 ♂ Fredolic Rings: LV</p> <p>CC Guadalençin - 05.03.2023</p> <p>BG1177 ♀ Flora Rings: KX</p> <p>RFZ - 28.02.2023</p> <p>BG1172 ♀ Farigola Rings: 06</p>

No us perdeu la **Gaseta del Crebalòs**, podeu consultar-la ací!

Pilar Vidal Monferrer

Directora del PARC CULTURAL VALLTORTA- GASSULLA

LA COVA DELS ROSSEGADORS O DEL POLVORÍ, UN PATRIMONI A DESCOBRIR.

A la Tinença de Benifassà, a més de la biodiversitat de flora i fauna podem gaudir d'altres tresors com són les pintures rupestres de la **Cova dels Rossegadors o del Polvorí** al terme de la Pobla de Benifassà, catalogades com a Patrimoni de la Humanitat per la UNESCO. De fet, el passat 5 de desembre es va celebrar el vint i cinc aniversari de la inclusió de l'art rupestre de l'arc mediterrani en el llistat elaborat per la UNESCO.

Les visites a la Cova dels Rossegadors es gestionen des de l'oficina de turisme de la Pobla de Benifassà, tot i que, des de fa 5 anys es van incloure dins del Pla de Posada en Valor de l'Art Rupestre de les Comarques de Castelló. Això s'ha traduït en visites a càrrec d'un guia especialitzat del museu de la Valltorta amb una periodicitat mensual. Al llarg de l'any, cada tercer cap de setmana es programen visites.

Les pintures, situades a l'entorn de l'embassament d'Ulldecona, **van ser descobertes al 1947** durant la construcció de la infraestructura quan el lloc es va utilitzar com a magatzem d'explosius, per això també es coneix com la cova del Polvorí.

Estem parlant d'un indret de 25 m de llarg, orientat E-SE i a 460 metres sobre el nivell del mar. El seu accés és fàcil, una caminada d'uns 5 minuts des de la Font dels Rossegadors, això sí, cal reservar una visita guiada, ja que les pintures estan tancades i no es poden visualitzar des de l'exterior.

Donat que té un accés fàcil, al 2016 es va implementar un **projecte per fer-lo accessible a les persones amb diversitat funcional visual**. Aquestes disposen de les representacions de les pintures en 3D amb relleu tàctil, siluetes imantades en mural així com rèpliques d'utensilis com fletxes, arcs o ceràmica.

Les primeres fotografies i calcs quan es va descobrir les va fer Salvador Vilaseca. Els últims estudis publicats per R. Viñas, J. Morote i A. Rubio¹ van identificar 240 unitats, entre les quals s'inclouen restes no classificades.

1.- R. Viñas, J. Morote i A. Rubio(2015): Abrigos de la Poble de Benifassà, Monografías de Prehistoria i Arqueología Castellonenques,11,SIAP,Castelló.

Què podem veure en els panells? Trobem agrupaments d'arquers, uns amb els cossos estilitzats a punt de disparar l'arc, altres amb extremitats més grosses i algunes altres figures més esquematitzades, però totes amb gran dinamisme. Alguns investigadors parlen de tres representacions femenines en el panell, una d'elles es troba dins d'una escena de caça. I pel que fa a la fauna tenim cabres, bocs, porcs senglars, cérvols i abelles. Molt prop de la porta d'accés destaca un boc de gran cornamenta en posició de carrera que apareix reproduït en moltes imatges. Altres curiositats serien l'arquer amb una llarga corda que té amarrada una cabra o cérvol i les figures humanes prop d'unes abelles i un rusc.

Les manifestacions artístiques de la Cova dels Rossegadors o del Polvorí s'engloben dins de l'estil llewantí que està distribuït al llarg de sis comunitats autònomes (Aragó, Catalunya, Comunitat Valenciana, Castella la Manxa, Murcia i Andalusia). Els tres comuns són: es trobem dins d'un abric o balma, no mesclen els colors, és a dir són monocromes i estem davant d'un art narratiu, ple d'escenes on esta present la figura humana i els animals.

Representació de les pintures en relleu tàtil,
durant una activitat organitzada pel PN
Tinença de Benifassà

Vols col·laborar amb nosaltres? envia els teus articles a la següent adreça:

parque_tinenbenifassa@gva.es

Redacció: Equip tècnic del PN

Centre d'Interpretació del Parc Natural de la Tinença de Benifassà

C/ Trascasa, 2. El Ballestar (Castelló)

Telèfons: 964 715 720 - 650 412 497

Correu electrònic: parque_tinenbenifassa@gva.es

[Web del Parc Natural de la Tinença de Benifassà](http://www.parcnatural-tinenbenifassa.gva.es)

